

MŰHELYTITKOK

Összehasonlító nyelvtani sorozat

BUDAI LÁSZLÓ

Az anyanyelvre épülő idegennyelvtanulás alkalmassági tesztjei*

Az anyanyelvre épülő idegennyelv-oktatás előzményei

Egy idegen nyelvnek és az anyanyelvnek (vagy egy már ismert nyelvnek) az egybevetése évszázadok óta bevett gyakorlat. Közismertek a biblia interlineáris fordításai azok számára, akik nem tudnak héberül vagy görögül. Lássuk például Máté evangéliumából a miatyánk néhány sorának interlineáris vagy szublineáris, azaz sorközi, tagoltságában a göröghöz igazított angol fordítását Westcott–Hort (1881) alapján:

Πάτερ	ἡμῶν	ὁ	ἐν	τοῖς	οὐρανοῖς.
Father	of us	the (one)	in	the	heavens.
	ἀγιασθήτω	τὸ	ὄνομά	σου,	
	Let be sanctified	the name	of you,		
ἐλθέτω	ἡ	βασιλεία	σου,		
Let come	the	kingdom	of you,		
γενηθήτω	τὸ	θέλημά	σου,		
Let take place	the	will	of you,		
ὡς	ἐν	οὐρανῷ	καὶ	ἐπὶ	γῆς.
as	in	heaven	also	upon	earth.

A Charles Toussaint (1813–1877) és a Gustav Langenscheidt (1832–1895) nevéhez fűződő, a 19. században a magántanulók számára kifejlesztett nyelvtanító levelekben a fenti kétsoros görög–angol imarész kiegészülne még egy, a kiejtést segítő sorral:

Πάτερ	ἡμῶν	ὁ	ἐν	τοῖς	οὐρανοῖς.
pater	heemwn	ho	en	tois	ouranois
Father	of us	the (one)	in	the	heavens.

* Köszönetet mondok dr. Ollé Jánosnak, az Eszterházy Károly Főiskola rektorhelyettesének és Sándor Józsefnek, az Eszterházy Károly Főiskola Gyakorló Általános, Közép-, Alapfokú Művészeti Iskola és Pedagógiai Intézet igazgatójának, akik engedélyezték, Nagyné Főris Katalin igazgatóhelyettesnek és Szűcsné Hütter Eszter szakvezetőnek, akik megszervezték és felügyelték a tesztek kitöltését, valamint a tanulóknak, akik kellő komolysággal vették a feladatok megoldását.

A Toussaint–Langenscheidt-féle szó szerinti fordítás James Hamilton (1769–1831) és a tőle függetlenül alkotó Jean Joseph Jacotot (1770–1840) nyelvtanítási módszerére épül. Hamilton módszerét két didaktikai elv irányítja: (1) A tanulónak az idegen nyelvet egyetlen klasszikus irodalmi alkotáson kell megismernie. Erre a célra János evangéliumát választotta. (2) A nyelv szabályait magának a tanulónak kell levonnia a szövegből, ami mint öntevékenység nagy ösztönzés a tanuló számára, örömét leli benne. E második ponttal maximálisan egyetértünk. Mivel mi a kétnyelvűséget csak a megértetés eszközének tekintjük, és egyébként az egynyelvűséghez ragaszkodunk, ellene vagyunk Hamilton azon nézetének, hogy a tanulónak az idegen nyelvi egységeket az anyanyelv megfelelő elemeivel társítva kell emlékezetbe vésnie. (Hamilton életét és munkásságát lásd: Bain 1912.)

Van, amikor a nyelvész az interlineáris módszerrel a nyelvet a legkisebb jelentéssel bíró elemekre bontja, és a grammatikai morfémaikat nagybetűs metanyelvi rövidítésekkel nevezi meg:

Latin–angol	Francia–angol	Német–angol
<i>insul-arum</i> island-GEN, PL 'of the islands'	<i>aux</i> to; ART, PL 'to the horses'	<i>unsern</i> our-DAT, PL 'to our fathers'
	<i>chevaux</i> horse; PI	<i>Väteren</i> father\PL-DAT, PL

Az idegen nyelv és az anyanyelv egymásnak megfeleltethető egységeit szükség és lehetőség esetén mi is morfémaikra bontjuk, de a metanyelvet mellőzzük.

A latin mint holt nyelv iskolai oktatásában a latinnak a magyarral való tárgynyelvi és metanyelvi egybevetése megváltoztathatatlanul hitt gyakorlat, hiszen a latin nyelv oktatása sokkal inkább a vélt vagy valós képességfejlesztő erejéért, mint gyakorlati hasznáért történik. A probléma ott kezdődik, amikor egy élő idegen nyelvet is a latinhoz illő módon kezelnek.

A latin nyelvkönyvekben tipikusak azok a példák, amelyeket a következőkben a Németh János szerkesztette latin nyelvtanból (1975: 19, 54, 122–123) kölcsönöztünk. Az alábbi táblázatban a *homo* főnév minden esetének megvan a magyar nyelvi megfelelője, ami kiegészíti azt a tanulót is, aki az első oszlop metanyelvi eseteinek, valamint az egyes és többes számnak a rövidítéseit nem tudja azonosítani.

Nom.	S. homo	<i>ember</i>	PI. hominēs	<i>emberek</i>
Acc.	hominem	<i>embert</i>	hominēs	<i>embereket</i>
Gen.	hominis	<i>embernek a...</i>	hominum	<i>embereknek a...</i>
Dat.	hominī	<i>embernek</i>	hominibus	<i>embereknek</i>
Abl.	homine	<i>embertől</i>	hominibus	<i>emberektől</i>

A következő táblázat már több tudást feltételez a tanuló részéről, hiszen magyarul csak az egyes szám első személyt adja meg. A tanulótól elvárja az activum, passivum, indicativus, praesens, imperfectum metanyelvi szavak ismeretét is. Az viszont sokat segít, hogy az igeitől elkülönítve jelennek meg a latin személyragok.

	Activum	Passivum
	Indicativus	
Praes. impf.	S. 1. laud-ō	dicsérek stb.
	2. laudā-s	laudo-r
	3. lauda-t	laudā-ris
	Pl. 1. laudā-mus	laudā-tur
	2. laudā-tis	laudā-mur
	3. lauda-nt	laudā-minī
		lauda-ntur

Két ekvivalens példából és a hozzájuk fűzött magyarázataból kell(ene) megértenie a tanulónak a szenvedő ige (verbum passivum) használatát:

1. <i>Roma a Romulo condita est.</i>	Rómát Romulus alapította.
2. <i>Sic vivitur.</i>	Így élnek az emberek (ilyen az élet).

„A szenvedő ige cselekvését az alany nem végzi, hanem »elszenvedi«, azaz más végzi el rajta. A szenvedő ige a magyar nyelvhasználatban ma már alig fordul elő, de a latinban igen gyakori. Ezért ügyelnünk kell helyes fordítására; mindig cselekvő igével fordítsuk, éspedig

1. ha van a mondatban eredethatározó (*abl. auctoris v. rei efficientis*), akkor ez lesz a magyar mondat alanya;
2. ha ilyen határozó nincs, a mondatot általános alannal fordítjuk.”

Megjegyzések:

a) Az első példa latin és magyar egységeinek interlineáris vagy szublineáris elrendezése, szó szerinti fordítása is sokat segítene:

Roma	a Romulo	condita est.
<i>Róma</i>	<i>Romulus által</i>	<i>alapított.</i>
<i>Rómát</i>	<i>Romulus</i>	<i>alapította.</i>

b) A tudatosításra váró igazi nehézség azonban egyrészt az, hogy a declinatio fajtájától függően az egyes szám ablativus nemcsak *-o*, hanem *-a*, *-e*, *-i* és *-u* is lehet, a többes számban pedig *-is*, *-ibus* vagy *-ebus*; másrészt pedig sok egyéb igealak is szerepelhet a szenvedő szerkezetben. Ráadásul az összetett igeidőkben az alanyt és az igenevet egyeztetni is kell. A tudatosítás során a magyar jelentés az ablativus változatos alakjait egybevonja, a különböző igealakokat pedig differenciáltan értelmezi.

Az idegen nyelvi alkalmassági tesztek előzményei

Az idegen nyelvi tesztekkel kapcsolatos általános tudnivalókkal nem kívánunk foglalkozni. Bárdos Jenő (2002) könyvében minden megtalálható, amit a tesztekéről tudni érdemes.

Tanulmányunk főként Carroll és Sapon (1959) művéhez kapcsolódik, amely egyébként Bárdos imént említett kötetében is szerepel. A szerzőpáros a tesztek körülbélül 1900, 9–12. osztályos tanulóval és mintegy 1000 katonával és köztisztviselővel oldatta

meggyőződhattünk a tesztek értékelése során. Kategorikusan kijelenti ugyan, hogy a nyelvtanulásból nem lesz nyelvelsajátítás, hiszen annak a valódi forrása az érthető (*comprehensible*) input, de elismeri, hogy a nyelvtanulás közvetve segítheti a nyelvelsajátítást is: a nyelvtanuló saját outputja érthető inputként szolgálhat, a szabályok ismerete érthetőbbé teheti az inputot, és a tanulás eredménye fokozhatja a tanuló önbizalmát. Krashen megállapítja, hogy az idegennyelv-tudást nemcsak a képesség, hanem az attitűd is meghatározza, de a kettőnek nincs köze egymáshoz. A nyelvi képességek a tudatos nyelvtanulással, az attitűd pedig a tudattalan nyelvelsajátítással van közvetlen kapcsolatban. A tesztek és a különösen sikeres alanyokról szóló jellemzések a képességek és az attitűd szorosabb egységéről tanúskodnak a tudatos nyelvtanulás esetén is.

A tanulmány tesztjeinek tartalma és a mérendő, mérhető képességek

Elismerve a fonetikai kódolóképeségnek, a fül és a hangképző szervek megfelelő összhangjának, a rövid és a hosszú távú memóriának a jelentőségét az idegen nyelvi teljesítményekben, a tanulmány címe alatt ezek mérését mellőznünk kell, hiszen ezek azok a területek, amelyekhez a legkevesebb közvetlen köze van az anyanyelv hatásának. A rövid távú memória minőségére ugyan lépten-nyomon következtetni tudunk a tesztek eredményeiből, de mérendőnek csak a nyelvtan iránti érzékenységet és az induktív tanulási képességet tekintjük.

Az alkalmassági tesztekben nem újdonság valamilyen ad hoc kreált mesterséges nyelv szerepeltetése, de tudomásunk szerint az eszperantó még nem fordult elő ilyen tesztekben. Az eszperantó előnye, hogy tényleges kommunikációs eszköz, és kivételek nélkül szabályos mind a nyelvtan, mind a szóképzés terén. Tesztjeink újdonsága, hogy az idegen nyelvi feladatok a tanuló anyanyelvére épülnek. A nyelvtani szakkifejezéseket mellőző nyelvtanulási képességet vizsgálja az I. teszt, míg a II. a grammatikai terminológia ismeretét teszteli.

A különböző korosztályokhoz tartozó és eltérő végzettségű alanyokra kiterjesztett próbateszt eredményei arra engednek következtetni, hogy mérhető az alanyoknak az idegennyelv-tanulási (nem elsajátítási!) képessége, ezért a tesztek alkalmasak lehetnek mind a nyelvi osztályok tanulóinak a kiválogatására, mind a csoportok bontására, de sugalmazzák a követendő tanítási-tanulási módokat is.

Fentebb már megállapítottuk, hogy nemcsak a nyelvelsajátítás, hanem a nyelvtanulás eredményességét is jelentősen befolyásolják az attitűd összetevői. Ennek mértékét azonban ezekkel a tesztekkel mérni nem tudjuk, bár bizonyos személyiségi jegyekre következtetni lehet belőlük.

A tesztek megoldásához szükséges képességek jellemzése A hasonlóságot megállapító analógiás gondolkodási művelet

Gondolkodásunk a kognitív képességek alapjára, az analógiára épül. A megismerés, a megértés, a fogalomelsajátítás és a problémamegoldás érdekében a számunkra új jelenségeket a már ismertekkel való analógia alapján ragadjuk meg. Az idegen nyelv egységeit mint új jelenségeket is a már legjobban ismertekkel, az anyanyelvi szerkezetekkel kell összekapcsolni. Az anyanyelvtudást kell transzferálni az idegennyelv-tanulás területére.

Az anyanyelvi és az idegen nyelvi egység mint két különböző dolog csak akkor hasonlítható össze, ha megtaláljuk azt a harmadikat, amely közös bennük. Ez a harmadik, azaz a tertium comparationis a jelentés. Az anyanyelvi és az idegen nyelvi jelekben tehát a jelölt a hasonló, a jelölő pedig többé-kevésbé különböző. A különbözőség(ek)et a nyelvek párhuzamos példái alapján állapítjuk meg. Minél több a párhuzamos példa, annál könnyebb felfedezni és emlékezetbe vésni a hasonlóságokat és a különbözőségeket.

Az I. teszt 1–8. feladatait úgy állítottuk össze, hogy a hasonlóságok és a különbözőségek könnyen felismerhetők legyenek, amit követendő elvnek tekintünk a tanítás folyamán.

Az indukció

Az indukció az a logikai módszer, amelynek a segítségével az egyes esetekből az általánosra következtetünk. Ebben a jelentésében az indukció szoros kapcsolatban van az analógiával. Az I. teszt 9–16. pontjainak tömören tárolt információhalmazának a kezeléséből az általános intelligencia fokára is következtetni lehet. A tanítás során azonban a komplex struktúrákat főbb alkotóelemeikre kell bontani, hogy minél könnyebb legyen az adott feladatra fókuszálni, és növelni kell az analógiához szükséges példák számát.

Meg kell még jegyeznünk, hogy vizsgálódásaink során nem választjuk szét a nyelvtan iránti érzékenységet és az induktív tanulási képességet, hiszen ez utóbbi feltételezi az előbbit.

A tesztek

Tisztelt Olvasó! Saját eredményei birtokában bizonyára nagyobb érdeklődéssel fogja olvasni a szerzőnek a tesztek értékelésével kapcsolatos sorait, következtetéseit. Ehhez azonban előbb meg kell oldania az alábbi két tesztet, amennyiben nem ismeri az eszperantót. Nem kell sietnie, de mérheti is az időt, amelyet a feladatokra fordít, ha valakivel versenyez. Jól válassza meg, kivel méri össze bizonyos képességeit! 13–14 éves kortól bárki győzhet! A tanár győzelme nem garantált valamennyi tanítványa fölött! Csak a legvégén nézze/nézzék meg a két teszt helyes megoldásait!

Az I. teszt

Nomo:

Nincs szüksége semmilyen bemagolt ismeretre, csak tanulmányozza nagyon figyelmesen az egyes feladatokat mind a két nyelven, majd írja a megoldásokat a kipontozott vonalakra! Információkért vissza-vissza kell térnie, ha nem jegyezte meg a már megoldott feladatokat.

1. domo = ház	domon = házat	domoj = házak	domojn = házakat
homo = ember	homoj =	homojn =	homon =
2. bonan homon = jó embert		bona homo =	
bonajn homoj = jó emberek		bonajn homojn =	

3. bona = *jó* juna = *fiatal* varma = *meleg* malpeza = *könnyű*
malbona = *rossz* maljuna = *öreg* malvarma = peza =
4. amiko = *barát* malamiko =
juna = *fiatal* maljuna =
malsane = *beteg* sane =
5. granda = *nagy* pli granda = *nagyobb* plej granda = *legnagyobb*
leghidegebb = jobb =
6. lerni = *tanulni* manĝi = *enni*
lernejo = *iskola* manĝejo = *étterem*
preĝi = *imádkozni* malsana = *beteg*
preĝejo =
malsanejo =
7. pura = *tiszta* maljuna = *öreg* sana = *egészséges*
puriĝi = *megtisztulni* maljuniĝi = *megöregedni* saniĝi =
8. *piszkos* = *tiszta házakat* =
megbetegedni =
9. skribi = *írni* Mi skribas leteron. = *(Én) levelet írok.*
legi = *olvasni* Vi ne legis librojn. = *(Te/Ti) nem olvastál/olvastatok könyveket.*
trinki = *inni* Ni trinkos bieron. = *(Mi) sört fogunk inni.*
dormi = *aludni* Ili dormus. = *(Ők) aludnának.*
vino = *bor* Jó bort ittam. =
10. skribo = lego =
trinko =
11. mia domo = *a házam* viaj libroj = *a könyveid*
a könyveinket =
12. la domo de la patro = *az apa háza* az ember barátja =
13. en la akvon = *a vízbe* a könyv alatt =
sub la domo = *a ház alatt* az étterembe =

14. Rakja megfelelő sorba a szavakat: la, la, la, de, amiko, hundo, homo, bona, estas
A kutya az ember jó barátja. =

.....

15. *Elromlott a jó bor.* =

.....

16. *A rossz emberek nem fognak megjavulni.* =

.....

A II. teszt

Nomo:

Válaszoljon röviden *nyelvtani ismeretei alapján* az alábbi kérdésekre!

1. Mit tud mondani a következő szóalakokról végződésük alapján?

a) domo = ház b) domon = házat c) domoj = házak d) domojn = házakat

a)

b)

c)

d)

2. Mit árul el az *-o/-a/-e* szóvég az eszperantó szavakról?

a) sano = egészség

b) sana = egészséges

c) sane = egészségesen

3. A melléknévnek milyen alakjai az alábbiak?

a) granda = nagy

b) pli granda = nagyobb

c) plej granda = legnagyobb

4. Írja le a szóképzés szabályait! Milyen szófajból milyen jelentésű szófajt képezhetünk milyen képzővel?

a) lerni = tanulni manĝi = enni preĝi = imádkozni malsana = beteg

lernejo = iskola manĝejo = étterem preĝejo = templom malsanejo = kórház

.....

.....

b) pura = *tiszta* maljuna = *öreg* sana = *egészséges*
 puriĝi = *megtisztulni* maljuniĝi = *megöregedni* saniĝi = *meggyógyulni*

.....

5. a) Milyen nyelvtani nevet adna az első oszlop négy eszperantó–magyar szópárjának?

.....

skribi = <i>írni</i>	Mi	skribas	leteron. = <i>Levelet írok.</i>
legi = <i>olvasni</i>	Vi	legis	librojn. = <i>Könyveket olvastál/olvastatok.</i>
trinki = <i>inni</i>	Ni	trinkos	bieron. = <i>Sört fogunk inni.</i>
dormi = <i>aludni</i>	Ni	dormus.	= <i>Aludnánk.</i>

b) Mi a nyelvtani neve a második oszlop rövid szavainak?.....

c) Miben különböznek egymástól a harmadik oszlop igéi? Segít a magyar jelentés!

skribas:

legis:

trinkos:

dormus:

6. a) Miből képezzük az alábbi főnevek előtti szavakat?

mia domo = *a házam*, via bieron = *a sörödet*, niaj libroj = *a könyveink*

.....

b) Mi a neve a *mia*, *via*, *nia* szónak?

.....

7. Milyen szerkezetek az alábbiak?

la domo de la patro = *az apa háza* la amiko de la homo = *az ember barátja*

A tesztek megoldása és értékelése pontokban kifejezve

Az alábbiakban a különböző feladatok, illetve egyes részeik pontértékét adjuk meg. A pontokból lentebb százalékokat számítunk. A százalékos értékekre már e cím alatt is hivatkozunk a konkrét feladatok és nehézségeik megnevezése után.

A pontszámok a műveletek számából és az egyes feladatoknak a próbakísérletek során megállapított nehézségi fokából tevődnek össze. Részmegoldásokra is adunk pontokat az I. teszt második részében, és azokból is számolunk százalékokat. (Lásd az 1–3. táblázatban a I. 9–16. fejléc alatt a bal oldali oszlopot.) A vitatható pontszámok nem befolyásolják a kísérleti alanyok relatív rangsorát, az egyes feladatok, csoportok összehasonlíthatóságát.

Az I. teszt megoldásai, pontszámai és értékelése

Az I. teszt megoldásai		Pontszámai
1.	<i>emberek, embereket, embert</i>	1 + 2 + 1 = 4 (Rossz sorrendért: –1)
Az eszperantó szavak magyar jelentésükkel való társítása nem okozott gondot, hiszen kongruens struktúráról van szó, amelyeknek az összetevői mind minőségileg (tő + jel, tő + jel + rag, tő + rag), mind mennyiségileg, mind sorrendileg azonosak. A felcserélt sorrend a figyelem fontosságát hangsúlyozza mindjárt a teszt elején.		
2.	<i>jó ember, jó embereket</i>	1 + 2 = 3
A ragozott jelzői szerepű melléknév magyarra fordítása nem jelenthetett nehézséget. Véletlenül sem toldotta meg senki a magyar melléknévet a többes szám jelével és/vagy a tárgy ragjával. Sokat segített (volna) azonban a további feladatokat illetően, ha megjegyzi a teszt kitöltője, hogy az eszperantóban a jelzőt a jelzett szóval számban és esetben egyeztetni kell. A későbbiek tanúsága szerint ezt a fontos szabályt kevesen rögzítették rövid távú memóriájukban, ami számos hibát eredményezett.		
3.	<i>hideg, nehéz</i>	1 + 1 = 2
Az antonim szavak jelentését nem volt nehéz eltalálni, de itt már a <i>mal-</i> képzőt és jelentését el kellett (volna) raktározni a rövid távú memóriába.		
4.	<i>ellenség, öreg, egészségesen</i>	1 + 1 + 1 = 3
Megerősítettük a <i>mal-</i> képző használatát és jelentését, és az <i>-o</i> , <i>-a</i> , <i>-e</i> végződéssel elkülönítettük egymástól a főnevet, a melléknévet és a határozó(szó)t. E különbségek sokakban nem tudatosultak (eléggé), ami különösen a 10. pontban derült ki. A magyar jelentéseket nem elsősorban az eszperantó végződések, hanem az ellentétes jelentésű példák alapján találták el. Egyeseknél nehézséget csak a <i>sane</i> fordítása okozott.		
5.	<i>plej malvarma, pli bona</i>	1 + 1 = 2 (Rossz sorrendért: –1)
A fokozás nem jelentett nehéz feladatot, általában még a megváltoztatott sorrend sem.		
6.	<i>templom/imaház, kórház/otthon</i>	2 + 2 = 4
A jó példák analógiájára sikerült eltalálni a képzett főnevek jelentését. Aki a <i>kórház</i> helyett az <i>otthon</i> szót választotta, bizonyára az öregek (és betegek) otthonára gondolt.		
7.	<i>meggyógyulni</i>	2
Meglepően jól sikerült megragadni az <i>-ígi</i> igeképző jelentését. Voltak, akiknek nem jutott az eszébe a <i>meggyógyulni</i> , és nyelvújítottak a <i>megegészségedni</i> szóval, amit ugyanúgy elfogadtunk, mint az <i>egészségesnek lenni</i> megoldást.		

Az I. teszt megoldásai		Pontszámai
8.	<i>malpura, purajn domojn, malsaniĝi</i>	1 + 2 + 1 = 4
<p>Az eddig tanultak ismétlése. A <i>pura</i> melléknévről többnyire lemaradt a jel és a rag, mert az alanyok 67%-a még nem véste a tudatába az egyeztetés szabályait. Így azután könnyen áldozatául esett a magyar anyanyelv zavaró hatásának (interferencia). A magyar nyelvben ugyanis a jelzői szerepű melléknév nem egyeztetjük a főnévvel sem számban, sem esetben. Egyeztetési hiba várható még a 9., a 11. és a 16. pontban is.</p> <p>A tanuló idegen nyelvi produkciója közben ösztönösen szegmentálja mondanivalójának anyanyelvi megfelelőit, amit tudatosan általában nem volna képes megtenni. Igen erős az anyanyelv negatív hatása, ha a szegmentumok mennyiségében és elrendezettségében különbséget érez. A különbségeket igyekszik eltüntetni: a többletet törli (*<i>! look(ing) the picture.</i>), a hiányt pótolja (*<i>on the last week</i>), a sorrendet „helyreigazítja” (*<i>la homo de la amiko</i> a 12. feladatban).</p> <p>Az általa legjobban ismert nyelvek, az orosz, a lengyel és a német hatására Doktoro Esperanto, azaz L. L. Zamenhof (1859–1917) viszont el sem tudta képzelni egyeztetés nélkül a melléknévet és a determinánsként szolgáló névmásokat annak ellenére, hogy az angol sem volt ismeretlen a számára.</p> <p>Az anyanyelv gyakori negatív hatása nem cáfolja az anyanyelvre való támaszkodás elvének a helyességét. Az anyanyelv negatív hatásai akkor is érvényesülnek, ha egyetlen magyar szó sem hangzik el vagy válik láthatóvá az idegen nyelvi órákon. A lehetséges hibaforrásokat is tudatosítani kell.</p> <p>Annak az okát viszont jó lenne tudni, vajon miért érvényesül egyeseknél jobban az anyanyelvi interferencia, mint másoknál. (Ez alkalommal 21 alany ellen tudott állni az anyanyelv csábításának.) Valószínűsíthető, hogy az attitűd egyes fajtái is változó módon befolyásolják a teljesítményt. A teljesítményekben nyújtott nagy különbségek oka ebben is keresendő. Helyes tehát, ha a kompetenciát az ismeretek, a képességek és az attitűd összességének tekintjük.</p>		
		Összesen: 24

Az I. teszt megoldásai		Pontszámai
9.	<i>Mi trinkis bonan vinon. / Bonan vinon mi trinkis.</i>	2 + 2 + 1 / 1 + 2 + 2 = 5
<p>Fontos tudnivalók forrása ez a pont, de túl kevés, csak egy-egy eszperantó és magyar példából lehet következtetni az igeidőkre, a feltételes módra és a tagadásra. Négy példa van a személyes névmásokra és kötelező használatukra. Az igealakokkal kapcsolatban megfigyelhető, hogy minden személy -s-re végződik, amely az -a/-i/-o/-u magánhangzóval kapcsolódik az ige tövéhez. A magánhangzók az ábécében elfoglalt sorrendjükben fejezik ki a jelen, a múlt és a jövő időt, valamint a feltételes módot.</p> <p>Megosztó feladat e pont, amelyet csak a legjobbak (18-an, 28%) voltak képesek hibátlanul megoldani. Az egyeztetés 46 (72%) esetben maradt el.</p>		
10.	<i>írás, olvasás, ivás</i>	1 + 1 + 1 = 3
<p>Azt teszteljük, tudja-e már az alany, hogy az -o végződésű szavak főnevek. A helyes megoldás mind a három esetben az -ás végű főnév, de elfogadható akármilyen, az adott igeikből képzett főnév. Teszteli ez a pont a megfigyelőképességet és a rövid távú memóriát is, melyek ugyancsak fontos szerepet játszanak az idegen nyelv elsajátításában vagy tanulásában. E képességekben most 36-an (56%) jeleskedtek.</p>		
11.	<i>niajn librojn</i>	3 + 1 = 4
<p>Az egyik legmegosztóbb feladat. Nem csoda, hogy csak 17-en (27%) boldogultak vele. Sokak számára kevés volt az indukciós alap ahhoz, hogy le tudják vonni a szabályokat. A 9. feladat személyes névmásából kell származtatni a birtokos névmásokat -a képzővel, és egyeztetni kell őket a birtokot kifejező főnévvel. Névelő nem kell a birtokos névmás elé. Mivel a névelő (<i>la</i>) még nem fordult elő, a magyar határozott névelő (<i>a könyveinket</i>) zavaró hatása nem tudott érvényesülni az eszperantóban. Az egyeztetésről 28-an (44%) feledkeztek meg, ha egyáltalán meg tudták szerkeszteni a birtokos névmást.</p>		

Az I. teszt megoldásai		Pontszámai
12.	<i>la amiko de la homo</i>	2
Könnyű feladat annak, aki valamelyik idegen nyelven már meg tud birkózni egy hasonló szórendű birtokos szerkezettel. A 4. osztályosok közül csak a 4g tudta megoldani ezt a feladatot, ami nem meglepő, de az egyéb csoportokban is voltak még 11-en sikertelenek. Például: 9a, 11c, 12a és 12b, ami már eléggé érthetetlen.		
13.	<i>sub la libro, en la manĝejon</i>	1 + 2 = 3
A jó megoldás csak jó megfigyelőképességről árulkodik. Nem valószínű, hogy valaki is tudja, hogy azért van az <i>-n</i> az <i>en la manĝejon</i> végén, mert a határozó <i>hová?</i> kérdésre felel. (A németesek sejtetik.) Jó megfigyelő is csak 12 akadt. Volt közöttük két negyedikes is: 4c, 4p. A megfigyelőképesség lehet általános jellemzője is valakinek, de pillanatról pillanatra változhat is. Érdekes, hogy a 9a az előző pontban a sikertelenek, itt pedig a sikeresek között van. A következő pontok három mondata a teszt megosztó részét képezi. Aki ezeket a mondatokat hibátlanul le tudja fordítani, rendelkezik annyi rációval, amely bármely szellemi munkához elegendő lehet, ha attitűdjének főbb jellemzői is rendben vannak.		
14.	<i>La hundo estas la bona amiko de la homo.</i>	1 + 2 + 1 = 4
Könnyebb azoknak, akiknek van jártasságuk kötött szórendű idegen nyelv(ek)ben. Mivel azonosságot kifejező (ekvatív) mondatról van szó, elfogadható az inverzió is: <i>La bona amiko de la homo estas la hundo.</i> 22-en (34%) voltak sikeresek; a 7a és a 7b is!		
15.	<i>La bona vino malboniĝis.</i>	1 + 3 = 4
Az eszperantóban a szabadabb szórend is elfogadható, ha nem okoz értelmi zavart: <i>Malboniĝis la bona vino.</i> Ezt a változatot azért is el kell fogadnunk, mert a mondatrészek sorrendjével kapcsolatban az alanyok nem támaszkodhattak elegendő indukciós bázisra. Sikeresen szerepeltek 18-an (28%); a 7b is!		
16.	<i>La malbonaj homoj ne boniĝos.</i>	2 + 2 + 3 = 7
A tagadásra és a jövő időre a 9. pontban van példa. Szabadabb szórendben: <i>Ne boniĝos la malbonaj homoj.</i> Sikeresek voltak 13-an (20%); a 7b is! A melléknevet egyeztetették a főnévvel 21-en (33%), tehát 9-cel többen kezdték el helyesen a mondatot. 43-an vagy el sem kezdték a mondatot, vagy ha el is kezdték, az egyeztetésről megfeledeztek.		
		Összesen: 24 + 32 = 56

Az II. teszt megoldásai, pontszámai és értékelése

A II. teszt megoldásai		Pontszámai
1. a)	Főnév / Alanyeset / A főnév alanyesete	1
b)	Tárgyeset	1
c)	Többes szám	1
d)	Többes szám, tárgyeset	2
Az <i>alanyeset</i> egyszer fordult csak elő áthúzva. Egyszer szerepelt az <i>alany</i> elnevezés is. Mind a két tanuló németes is. Megoldások helyette: <i>alapfőnév, alaptag, alap eset, alapszó, sima főnév, szótő, egyszerű főnévi/szótári/ragozatlan alak, nem toldalékolt főnév</i> stb. A magyar nyelvi elemzésekben kevésbé van rá szükség, a német névszók ragozásában viszont aligha lehet nélkülözni az esetek nevét. A gimnazisták között 19 németes is van. Persze lehet, hogy németórán tudják.		

A II. teszt megoldásai		Pontszámai
2. a)	Főnév	1
b)	Melléknév	1
c)	Határozó(szó)	1
<p>Nem ritka, hogy a tanulók keverik a szófajokat és a mondatrészeket. Ez előfordul még magyaros mes-terképzős hallgatókkal is. Az idegen nyelvi órákon a magyar grammatikai ismeretek is felfrissülhetnének, elmélyülhetnének öncélú grammatizálás nélkül is! Manapság azonban félnék a nyelvtanárok attól, hogy korszerűtlennek tekintik őket, ha a nyelvtannal metanyelven is foglalkoznak. Nem öncélúan, de az észszerűség határain belül mindennel foglalkozni kell, ami az alapos és tartós nyelvtudást biztosítja.</p>		
3. a)	Alapfok / Alapfokú melléknév	1
b)	Középfok / Középfokú melléknév	1
c)	Felsőfok / Felsőfokú melléknév	1
<p>A nyolcadikosok általában is és itt is következetesebben használják a legegyszerűbb elnevezéseket: <i>alapfok, középfok, felsőfok</i>. Csupán ketten újítottak: <i>alap, fokozott, fokozottabb; alap, fokozott, legfelső alak</i>. Ez az évfolyam még tudja a nyelvtant. A felsőbb osztályosok már változatosabb neveket találtak ki: <i>egyszerű melléknév, fokozott melléknév, fokozott melléknév + „leg” szócska; alap szintű fokozottság, közép szintű fokozottság, felső szintű fokozottság; alapfok, fokozott középfok, fokozott felsőfok; felfokozott; normál alak, melléknév-fokozás 2. alakja, melléknév-fokozás 3. alakja; fokozás, első szint, fokozás, második szint, fokozás, harmadik szint; alap melléknév, középfokozás, felsőfokozás; alapfokú melléknév, fokozott melléknév, felsőfokú melléknév</i>. Nem tartom valószínűnek, hogy a különféle tan-könyvek – ha egyáltalán válogathatnak közülük – ennyire változatosak lennének terminológiájukban.</p>		
4. a)	Igéből vagy melléknévből képezhetünk hely(iség)et jelentő főnevet -ejo képzővel.	5
b)	Melléknévből képezhetünk változást (valamilyenné válást) jelentő igét az <i>-ígi</i> képzővel.	4
<p>A „(1) Milyen szófajból (2) milyen jelentésű (3) szófajt képezhetünk (4) milyen képzővel?” túl sokat kér-dez ahhoz, hogy hiánytalan választ kapjunk. Alig van olyan felelet, amelyben a képzett szó jelentése is szerepel. Az ilyen kérdéseknek is megvan a szerepe: itt arra jó, hogy kitűnjenek a legjobb megfigyelők.</p>		
5. a)	Főnévi igenév	2
b)	Személyes névmás	2
c)	Jelen (idő), múlt (idő), jövő (idő), (feltételes) mód	4
<p>A <i>főnévi igenév</i> helyett ilyen válaszok is vannak: <i>-i végződés, mondatalkotási szótár (?), az ige szótári alakja, ige vagy állítmány, igék, a szavak alapalakja, szótövi igék</i>. A <i>személyes névmást</i> helyettesítő nevek: <i>személyragok, időhatározók, névelők, személyek, alanyok, ragok, igenevek</i>. Ezekre a szakkife-jezésekre is elsősorban az idegen nyelvi órákon van/lenne szükség.</p>		
6.	Személyes névmás(ok)ból képeztük a birtokos névmás(oka)t.	1 + 2 = 3
<p>A <i>birtokos névmást</i> sokan nem ismerik, bár tudják, hogy a birtoklással van kapcsolatban az, aminek nem tudják a nevét. Igen változatos nevekkkel illetik: <i>birtokjel, birtokképző, birtokos személyrag/személy-jel, birtokos határozó, tulajdon névmás, én birtokom, te birtokod</i> stb. Az persze már a jelentését sem érti, aki <i>névelőnek</i> nevezi. Egyébként újabban egyes magyar nyelvtanok a személyes névmások között tartják számon az <i>enyém, tied</i> stb. alakokat. Az idegen nyelvi órákon azonban meg kellene ismerkedni a birtokos névmásokkal név szerint is, hogy ne kelljen névadáson törniük a fejüket a tanulóknak.</p>		

A II. teszt megoldásai		Pontszámai
7.	Birtokos (jelzős szerkezetek)	2
Itt a nagy többség helyesen válaszolt. Akadtak azonban furcsa elnevezések vagy névpótlók: <i>valaki valamit birtokol, birtokló, birtokos névmás, birtokos határozó, alanyos szerkezetek, birtok kifejező állítmányok, birtokviszonyi szerkezet, tulajdonos szerkezet.</i>		
		Összesen: 33

A tesztek eredményei százalékokban kifejezve

A teszteredmények felfelé kerekített százalékokban történi kifejezése az összehasonlíthatóság kedvéért történik. Ily módon összevethetővé válik az I. teszt első (I. 1–8.) és második része (I. 9–16.), illetve az első és a második teszt (II.). Összehasonlíthatók a kísérleti alanyok egymással koronként és egyénileg. Hogy a tesztek eredményeiből levonható tanulságokat az emberi kor szélesebb skálájára is kiterjeszthessük, az I. teszt kipróbálásában részt vevő különböző korú önkéntesek eredményeit is figyelembe vesszük.

Az I. teszt 1–8. pontjára kapott pontok és százalékok tényleges teljesítményt fejeznek ki, hiszen ott félmegoldásokért nem járt pont. Amikor az I. teszt 9–16. pontját értékeltük, és részteljesítményekre is adtunk pontokat, kiderült, hogy akkor is el lehetett érni 59%-ot (8b), ha az alany egyetlen feladatot sem tudott hibátlanul megoldani (2. táblázat). Hogy az I. teszt két részének eredményeit érdemlegesen is össze tudjuk hasonlítani, egy újabb oszlopban csak a teljesen hibátlan megoldásokból is számítottunk százalékokat az I. 9–16. fejléc jobb oldali oszlopában (félkövérrel szedve). Így derült ki például a 4. osztályosok képességeinek tényleges értéke.

A százalékok utáni felső indexek (valamennyi a jobb oldali oszlopban feltüntetve) arra utalnak, hogy a kísérleti alany a hat megosztó feladtból melyiket vagy melyeket oldotta meg hibátlanul. Ezek a megoldások a következők:

¹*purajn domojn*

²*Mi trinkis bonan vinon. / Bonan vinon mi trinkis.*

³*niajn librojn*

⁴*La hundo estas la bona amiko de la homo. / La bona amiko de la homo estas la hundo.*

⁵*La bona vino malboniĝis. / Malboniĝis la bona vino.*

⁶*La malbonaj homoj ne boniĝos. / Ne boniĝos la malbonaj homoj.*

Az I. teszt kipróbálásában részt vevő önkéntesek százalékokban kifejezett eredményei

(Velük nem oldattuk meg a II. tesztet.)

	ALANYOK	I. 1–8.	I. 9–16.	
1.	Ötvenes orvos	100%	88%	56% ¹²³⁵
2.	Ötvenes informatikus	100%	94%	94% ¹²³⁴⁵⁶
3.	Most végzett mérnök	96%	97%	94% ²³⁴⁵⁶
4.	Nyelvtanár	100%	84%	63% ¹²³⁴⁵

	ALANYOK	I. 1–8.	I. 9–16.	
5.	Nyelvtanár	100%	81%	41% ¹⁴⁵
6.	Nyelvtanár	96%	78%	53% ⁴
7.	Bölcsészdoktorandusz	96%	31%	9%
8.	Műszaki egyetemista	100%	88%	88% ¹²³⁴⁶
9.	Bölcsészhallgató	100%	91%	72% ¹⁴⁵⁶
10.	Bölcsészhallgató	96%	88%	59% ¹²⁴⁵
11.	Bölcsészhallgató	100%	69%	56% ¹²³
12.	Bölcsészhallgató	88%	66%	19%
13.	11. osztályos tanuló	100%	69%	31% ⁴
14.	10. osztályos tanuló	96%	25%*	6% ¹
15.	6. osztályos tanuló	92%	44%*	0

* Megjegyzés: A második részt már nem vették komolyan.

1. táblázat. A próbateszt eredményei

Az önkéntes tanulók százalékokban kifejezett eredményei

Az Eszterházy Károly Főiskola Kutatásetikai Bizottsága előírásainak megfelelően a kutatásban részt vevő önkéntes tanulók anonimitásának a biztosítása érdekében a tesztek kitöltő diákokat az évfolyam számával és az ábécé egy-egy betűjével azonosítottuk. A tanulókat a cikk elején megnevezett két tanárnő verbuválta, és ők teremtették meg a tesztek szabályos kitöltésének a feltételeit.

	I. 1–8.	I. 9–16.	
4a	42%	31%	0
4b	83%	25%	0
4c	75%	25%	0
4d	88%	25%	0
4e	79%	25%	0
4f	88%	28%	0
4g	83%	63%	9%
4h	79%	41%	0
4i	83%	38%	0
4j	88%	34%	0
4k	71%	22%	0
4l	71%	9%	6%
4m	75%	22%	9%
4n	88%	41%	9%
4o	83%	31%	9%
4p	92%	22%	9%
5a	92%	19%	0

	I. 1–8.	I. 9–16.	
5b	92%	63%	6%
6a	96%	41% ¹²	22%
6b	96%	28%	0
7a	92%	72% ³⁴	44%
7b	100%	94% ¹²³⁴⁵⁶	94%

	I. 1–8.	I. 9–16.		II.
8a	67%	38%	9%	55%
8b	92%	59%	0	48%
8c	96%	66%	19%	82%
8d	96%	53%	31% ⁴	82%
8e	96%	75%	44% ³⁶	91%
8f	96%	63%	53% ²³	85%
8g	75%	25%	0	33%
8h	88%	66%	9%	58%
8i	100%	88%	53% ¹⁵⁶	85%
8j	96%	66%	16%	64%
8k	83%	50%	9%	76%
8l	88%	66%	6%	82%
8m	88%	47%	25% ⁵	73%
8n	100%	84%	63% ¹²³⁴⁵	94%
8o	88%	72%	28% ⁵	67%
8p	79%	31%	0	55%
8q	100%	97%	94% ¹²³⁴⁵⁶	91%
8r	96%	91%	81% ¹²³⁵⁶	70%

2. táblázat. Az általános iskolai tanulók eredményei

	I. 1–8.	I. 9–16.		II.
9a	96%	56%	31% ⁶	52%
9b	100%	91%	81% ¹²³⁵⁶	82%
9c	100%	47%	34% ¹²	73%
9d	96%	78%	44% ⁴⁵	64%
9e	100%	66%	19% ¹	70%
9f	92%	47%	9%	52%
9g	96%	59%	25% ²	55%
10a	100%	91%	66% ¹³⁵⁶	91%
10b	88%	47%	19%	64%
10c	92%	84%	44% ⁴⁵	91%
10d	63%	69%	22% ⁴	76%
10e	96%	78%	38% ⁴	70%
10f	75%	50%	9%	73%

	I. 1–8.	I. 9–16.		II.
10g	96%	72%	78% ³⁴	48%
10h	100%	91%	78% ¹³⁴⁶	88%
10i	92%	69%	9%	79%
11a	96%	81%	22% ⁴	67%
11b	79%	72%	25%	76%
11c	79%	22%	0	45%
12a	100%	56%	25% ¹²	48%
12b	88%	22%	13%	39%
12c	96%	28%	6%	67%
12d	96%	84%	31% ⁴	70%
12e	96%	69%	19%	55%

3. táblázat. A gimnáziumi tanulók eredményei

A tesztek adataiból levonható következtetések

1. Az I. teszt táblázatainak az első oszlopában (1–8. feladat) látható százalékok három kivételtől (4a: 42%, 8a: 67%, 10d: 65%) eltekintve *70% felett vannak* az alanyok korától és iskolázottságától függetlenül. Miért? Mert nem volt nehéz az I. teszt első 8 feladata. Miért nem volt nehéz? Mert csak egy vagy két előre megvilágított formára és/vagy jelentésre kellett koncentrálni, és belőle „szabályokat” levonni. Az anyanyelvi példák egyértelművé tették az idegen nyelvi egységeket mind formailag, mind jelentésükben.

A 8. pontban kiderült, hogy mennyire zavaró tud lenni az anyanyelv (lásd fentebb), ha semmit sem vagy keveset teszünk ellene. A 2. pont egyeztető példái (*bonan homon*, *bonaj homoj*, *bonajn homojn*) keveseknél hagytak lenyomatot a rövid távú memóriában. A problematikus jelenségeket különös gonddal kell előkészíteni. Például így – és még további példákkal kísérve, időről időre megerősítve a jelzők egyeztetésének fontosságát:

tiszta	ház
pura	domo

tiszta	ház t
pura n	domo n

tiszta	ház ak
pura j	domo j

tiszta	ház ak at
pura j n	domo j n

A melléknév végződéseit (a tárgy ragját és a többes szám jelét) különböző színekkel ki is lehet emelni.

2. A százalékok 3. oszlopában, ahol csak a hiba nélküli teljesítményeket értékeltük, nagyok a különbségek a legjobb és a leggyengébbek között. Drasztikus a változás a 4. osztályos tanulók esetében a harmadik oszlopban. Kiderült, hogy az ő szellemi fejlettségi szintjük még kevés ahhoz, hogy komplex példákból szabályokat tudjanak elvonni, és azokat alkalmazták is. A letehetségesebbek a 7. osztály tájékára (lásd 7a, 7b) szerzik meg e feladatokhoz a szükséges képességeket, de 8.-ban (8b, 8g, 8p), és még később (11c) is vannak teljesen lemaradottak.

3. A nyelvtan iránti érzékenységet és főként az induktív tanulási képességet vizsgáló tesztpontok (I. 9–16.) egyértelműen bizonyítják, hogy rendkívül nagyok az egyéni különbségek még az azonos korúak és az azonos feltételek közepette tanulók között is,

aminek az okai között egymástól elválaszthatatlanul szerepelhetnek a képesség és az attitűd összetevői. A Krashen (1981) által az Affective Filter hipotézis cím alatt említett attitűdök, a szorongás, a motiváció, az önbizalom, hogy csak a legfontosabbakat említjük, az ő véleményével ellentétben bizonyára szoros kapcsolatban állnak a tudatos nyelvi tevékenységgel is. Az I. tesztben a szabályok induktív kikövetkeztetése, különösen az összetettebb feladatok esetében egyáltalán nem volt független a kísérleti alanyok általános és pillanatnyi testi-lelki állapotától. Ezért a közepes vagy a gyengébb eredmények nem okvetlenül az általános intelligencia hiányát jelzik, de a pozitív eredmények egyértelmű bizonyítékai az alanyok kiváló értelmi képességeinek. Ha a hasonló tesztek a beiskolázást segítő alkalmassági teszteként is használnánk, akkor a szerényebb teljesítményeket fenntartásokkal kellene kezelnünk, de a kiemelkedő eredményeket és az igen gyengéket megbízhatóaknak tekinthetnénk. Mivel a kompetencia nem azonos az intelligenciával, természetesen a legsikeresebb teszt sem biztosítéka a makulátlan jövőnek.

Szerintünk a teszt szerinti legjobbakra, különösen a még csak 7. és 8. osztályosokra mérget lehet venni. Vajon mit írnak róluk tanáraik? A legjobbaknak érdemes elárulni a nevét is:

7b¹²³⁴⁵⁶ (Kóró Lilla): A 7. b osztály kitűnő tanulója. Lelkes, az iskolai programok aktív résztvevője. Nagyon tájékozott, érdeklődő, széles látókörű minden tudományág iránt. Nemcsak szellemi tevékenységeiben kiváló, hanem nagyon jó kezűgyességgel is rendelkezik, kiválóan rajzol.

8q¹²³⁴⁵⁶ (Fábián Ákos): Ákos igen éles eszű, gyors felfogású fiú. Szóbeli és írásbeli kifejezőképessége magas szintű. Nyílt, barátságos természetű, jó a humora, segítőkész, ezért a társai szeretik. Kedvenc tantárgyai az angol, a matematika, a magyar irodalom és a történelem, tehát a humán és a reál tárgyak egyaránt érdeklik.

8r¹²³⁵⁶ (Aszódi Gergő): Elsősorban humán érdeklődésű tanuló. A történelem, a magyar és az idegen nyelv tanulásában ér el kiemelkedő eredményt. De a természettudomány és a technika világa sem idegen tőle. Rendkívül jó kommunikációs képességekkel rendelkezik. Évekkel ezelőtt gyakran szerepelt gyerekszínészként a Gárdonyi Géza Színház előadásaiban. Memóriája kiváló. Remek énekhangja van.

8n¹²³⁴⁵ (Besenyei Dániel): Problémamegoldására elsősorban a racionális, absztrakt gondolkodás jellemző. Matematikából kiemelkedő eredményeket ért el. Ugyanakkor az idegen nyelvek tanulásában is rendkívül eredményes. Németből sikeres középfokú nyelvvizgát tett ebben a félévben. Az angol nyelvet saját magától, önszorgalomból kezdte el tanulni. Jól felismeri a különböző területek közötti összefüggéseket, kapcsolatokat. Induktív gondolkodása lehetővé teszi, hogy a megszerzett ismereteket a hétköznapi szituációkban felismerje és alkalmazza.

8i¹⁵⁶ (Susán Hanna Krisztina): Személyiségében különleges módon keveredik a racionális és a humán gondolkodás. Kiemelkedő eredményeket ért el matematikából, emellett középfokú nyelvvizsgálója van angol nyelvből, és önszorgalomból németül is tanul. Rengeteget olvas, tájékozott. Vizuális kifejezőképessége rendkívül fejlett. Kreatív, igényes, önálló elképzelései vannak.

9b¹²³⁵⁶ (Cséke Brigitta): Különösen kreatív, új, egyéni képzettársításai vannak. Ezek főleg egyéni hangú, erős érzelmeket felvonultató verseiben jelennek meg. Szorgalma kimagasló, erős megfelelési vágy fűti, mégis, bevallása szerint vonzódik az

extrém, deviáns magatartási sémákhoz is. Tudásvágya nagy, s erősen motiválja, ha önállóan old meg egy problémát.

10a¹³⁵⁶ (Lakatos Boglárka): A tanulásban nagyon motivált, saját célkitűzései vannak, és ezek eléréseért sokat dolgozik. A csoportban hallgatnak a véleményére, vezéregyéniség. Gondolkodása logikus és gyors. Kritikai érzéke fejlett. A problémáktól nem riad meg, hanem elkezd szisztematikusan dolgozni a megoldásukon. A csoportban leghamarabb lett angolból középfokú nyelvvizsgája.

10h¹³⁴⁶ (Kocsis Ivett): Nyugodt, kiegyensúlyozott, csendes egyéniség. Viszont mindenről határozott és jól megalapozott véleménye van. A tanulás után fennmaradó idejének nagy részét az olvasás tölti ki. Alapos, precíz, ha nem ért valamit, azonnal kérdez. Jelenleg nagyon érdekli a skandináv és az orosz kultúra. A középfokú nyelvvizsgát könnyedén csinálta meg.

Ezeknél a tanulóknál az *aptitude* (képeség, kognitív tulajdonságok) és az *attitude* (személyiségjegyek, affektív tulajdonságok) összhangja figyelhető meg. Kiválóan funkcionál náluk mind a bal, mind a jobb agyfélteke.

Meggyőződésünk, hogy az I. teszt. 9–16. pontja és a matematika által igényelt szellemi képességek – legyen bármi is a nevük – szoros kapcsolatban vannak egymással, ezért a tanulók előző két év végi matematikaosztályzatát is elkértük az iskolától. Elképzelésünk igazolódott – a sikeres szereplőknél egyértelműen. Mivel az egyjegyes eltéréseknek különböző egyszerű okai is lehetnek, a táblázatokban a matematikában és a tesztekben elért eredmények összehasonlítása nem szerepel. Volt azonban olyan sikeres teszt, amelynek szerzőjét matematikából az előző két évben közepesre, majd jelesre értékelték. Bekértük az osztályfőnök jellemzését, és kiderült, hogy a közepes osztályzatra a szülők válása adott magyarázatot.

4. Az I. teszt második része szándékosan állította az alanyokat olyan nehézségek elé, amelyekkel naponta szembekerülhetnek a nyelvi órákon, s amelyekkel nem tudnak megbirkózni kellő tudatosítás nélkül. A komplexebb szerkezeteket és anyanyelvi megfelelőiket alkotóelemeikre kell szednünk, és minden részletével meg kell ismerkednünk ahhoz, hogy az egész érthetővé váljék. Amit értek, azt könnyebben bevésem, jobban beágyazódik emlékezetembe, és bizonyára elő is jön, amikor jönnie kell; amit értek, az megnyugtat, örömem is telhet benne.

5. Az anyanyelvi szerkezetekre és jelentésükre támaszkodva tételes grammatikai ismereteket közvetítő metanyelv nélkül is tudatosíthatók az idegen nyelvi struktúrák olyan mértékben, amely elégséges ahhoz, hogy képes legyen a tanuló az idegen nyelvet az anyanyelvi egységeknek megfeleltethető elemekre bontani. Vegyünk egy egyszerű példát, amely az I. teszt 11. pontjában már sokat könnyített volna a feladatok megoldása közben:

(az én) / (a) / (egy)	háza m	
∅	mia	domo

(az én) / (a) / (egy)	háza m at	
∅	mia n	domon

(az én) / (a)	háza i m	
∅	mia j	domoj

(az én) / (a)	háza i m at	
∅	mia j n	domojn

Hogy a toldalékok sorrendje is áttekinthető legyen, azonos színekkel jelölhetjük az azonos szerepet betöltő végződéseket. Ha már magyarul ismerik a tanulók az adott grammatikai jelenséget, rákérdezhetünk a magyar nevére: birtokos személyjel, birtokos névmás, a többes szám jele, a tárgy ragja. Ha igényesek vagyunk, írásban is rögzíthetjük a terminus technicusokat, és nyilakkal a példákra mutathatunk. Nem kell ezekkel a nevekkal ezután foglalkozni. A megértetés után a célnyelv dominálhat az órán. Ilyen táblázatokat ki is lehet függeszteni az osztály falára.

A folytatás már egyszerűbb lehet:

(a te) / (a/z) / (egy) ...-**d** = **via** (vian / viaj / viajn)

(a mi) (a/z) / (egy) ...-**nk** = **nia** (nian / niaj / niajn) stb.

A táblázatokat, a példákat nem egyszerre kell bemutatni! A fokozatosság elvét tiszteletben kell tartani.

A 9. pontban csak sebtében felvázolt, nem kellően részletezett, bár minden lényeges információt tartalmazó igeragozást is egyértelművé lehet tenni, ha megfeleltetjük egymásnak a két nyelv igealakjait. Legyen világos, hogy az eszperantóban nincsenek személyragok, ezért mindig ki kell tennünk a személyes névmásokat. Az igeidőket, a feltételes módot a főnévi igenév *-i* végződését felváltó *-as*, *-is*, *-os*, *-us* fejezi ki minden személyben. Mindennek a tudnivalónak a szem által felfoghatónak kell lennie meta-nyelv nélkül is, bár néhány tucat grammatikai terminus technicus több évre elosztva nem válik senkinek sem a kárára (vö. Budai 2013: 55).

6. A tanulóknak a tanári segítséggel elsajátított, az anyanyelvet és az idegen nyelvet szegmentáló és a szegmentumokat egybevető képessége érthetőbbé teszi a hallott vagy az olvasott inputot, és nagymértékben javítja az output minőségét. Elfogadjuk ugyan Krashennek azt a hipotézisét (1981), hogy az idegennyelv-elsajátításhoz elsősorban elegendő mennyiségű, kellő attitűddel fogadott, érthető (*comprehensible*) inputra van szükség. Ugyanakkor tudnunk kell azt is, hogy iskolai körülmények között nem biztosítható olyan mennyiségű, kellően kontextualizált és/vagy szituált input, amely elegendő lenne a megértéshez szükséges analógiához és indukcióhoz, ezért tervezett tudatosítással kell elősegíteni az input érthetővé vagy érthetőbbé tételét. Az anyanyelvre támaszkodó tudatosítás csak kismértékben von el időt a tanítási óra egy nyelvűségétől, de nagymértékben hozzájárul a kommunikatív kompetenciának mint végcélnek a fejlettségéhez. Azt már csak feltételezhetjük, mert mérni és bizonyítani nem tudjuk, mennyi a pozitívuma annak, ha a tanuló az idegen nyelvvel párosítva anyanyelve mechanizmusába is jobban beelát.

7. Amint a II. tesztnek néhány, a középiskolások által kifundált furcsasága bizonyítja, az idegen nyelvi órákon nem hasznosíthatjuk közvetlenül az anyanyelvi órákon elsajátított, majd félig elfelejtett és összekutyult nyelvtani anyagot. Annál jóval kevessebbre van szükségünk: az általános iskolában tanultakra, amit ki kell egészítenünk az adott idegen nyelvnek az anyanyelvtől eltérő jelenségeit megnevező terminológiával. Nem kell magyar nyelvű szabályokba burkolni az idegen nyelvi ismereteket, de a nyelvoktatás egy bizonyos fokán az igényesebb nyelvtudás érdekében a fontosabb nyelvi jelenségeket meg kell tudni nevezni: ha van magyar nevük, akkor magyarul, ha nincs, akkor az idegen nyelven.

Az I. és a II. teszt eredményei között nem tudunk egyértelmű ok-okozati viszonyt megállapítani. A most végzett mérnök például kiváló teljesítménye (96% + 94%²³⁴⁵⁶) ellenére – bevallása szerint – nem lett volna képes a II. teszt megoldására. Annyit megállapíthatunk, hogy a II. teszt eredménye egy tanuló kivételével (10d) valamivel gyengébb, mint az I. 1–8. oszlopban közölnél, két kivétellel viszont (8q, 6r) jobb, sőt sok esetben feltűnően sikeresebb az I. 9–16. jobb oldali oszlopának százalékainál. Eltekinthetünk ugyan a tanár által tanított metanyelvtől, de az, aki a legalapvetőbb szakkifejezésekkel bizonyos szabályokat önállóan is meg tud fogalmazni, könnyebben meg tud birkózni igényesebb nyelvi feladatokkal is.

8. Mit kell tudatosítani a megértetés érdekében? A névszók és az igék alakjait, kapcsolódási módjaikat, elrendezettségüket, szintaktikai, szemantikai és pragmatikai funkciójukat, megfelelően ütemezve. Ami a szóalakokat illeti, nagy változatosságot mutatnak a hazánkban tanított főbb idegen nyelveket, az angolt, a németet, a latint, a franciát, az olaszt, a spanyolt és az oroszot illetően. A szóalakokban a legszegényebb az angol, ezért nem csoda, hogy mellőzhetőnek tekinti a nyelvtant az, aki a grammatikát a névszói és az igei paradigmákkal azonosítja. Az angol determinánsok, igék és igenevek helyes használata viszont elegendő nehézséggel áldja meg mind a tanárt, mind a tanulókat. A latin, a német, az orosz már bővelkedik szóalakokban. A neolatin francia, olasz és spanyol névszók (kivéve a névmásokat) viszonylag kevés nehézséget jelentenek, de az igék már eléggé megterhelik a memóriát.

Mindezt hogyan kell tudatosítani? Az anyanyelvi és az idegen nyelvi szóalakokat nem elsősorban a paradigmatis, hanem a szintagmatikus tengely mentén, struktúrák és kollokációk formájában kell egybevetni. Az idegen nyelvi névszók és igéknek a magyar jelentésükkel kiegészített ragozási paradigmáira mint a nyelvi tények tárházára szükség van, és az sem árt, ha mindezt memorizálni is képes a tanuló. Tudatosítani azonban elsősorban azt kell, hogy analógiás és asszociációs alapon hogyan tudom kiszedni a paradigmasorokból a szintagmatikus tengely által igényelt alakokat.

9. Ha gazdálkodni akarunk a nyelvtanulásra fordítható idővel és energiával, azt is meg kell figyeltetnünk, hogy a paradigmák mely alakjai fordulnak elő gyakran, ritkán vagy alig. Az idegen nyelvekben bőven vannak olyan gazdag alakrendszerrel bíró főnevek és igék, amelyek csak néhány alakjukban fordulnak elő gyakrabban. Az igék használata például állító mondatokban az 1. és a 3. személyre, kérdésekben pedig a 2. és a 3. személyre szorítkozhat. Az angolban például Present Perfect Continuous igeideje több száz igealak lehet, de egy tucatnál nem több azoknak az igealakoknak a száma, amelyek ténylegesen gyakran előfordulnak ebben az igeidőben. Egyes neolatin nyelvekben az igeidők egy része inkább csak írott szövegekben található meg. A tudatosításnak a nyelvi formákkal való takarékosagra is ki kell terjednie. Ehhez persze már kevesebb köze van az anyanyelvnek.

10. Még valamit a pedagógiai optimizmusról, amelynek a nyelvtanárokból is sugározni kell: vajon melyik állítás esetében sugárzik nagyobb intenzitással? (1) Az emberek hasonló adottságokkal születnek mind az anyanyelv, mind az idegen nyelv elsajátítását illetően, és az egyének közötti nagy különbségek inkább a tanulási körülmények, a módszerek, a kulturális környezet és még sok minden más következményei – lásd fentebb Bárdos (2002: 53) vélekedését. (2) Egyesek mérhető, egymástól nagyon eltérő,

a racionális nyelvtanulással is szoros kapcsolatban levő kiemelkedő adottságokkal rendelkeznek (lásd a félkövérrel szedett oszlopokat), és az egyének között csak később történik bizonyos fokú kiegyenlítődés, ha a nyelvoktatást szisztematikusan a tanuló által legalaposabb tudásra, az anyanyelvre építjük (lásd az I. 1–8. oszlop adatait).

Sok mindent elárulna annak a mintegy 50 000 egyetemet vagy főiskolát végzett fiatalnak a tesztelése, aki a nyelvvizsga hiánya miatt nem veheti át a végzettséget igazoló diplomát. Valószínű, hogy közülük sokan rendelkeznek megfelelő fonetikai kódolóképeséssel, jó memóriával, nyitott személyiségek, de motiváltságukkal baj lehet, és a tudatosságot is igénylő nyelvvizsgafeladatokra nem állnak készen, ami nem mindig az ő hibájuk. A kor dívatja a nyelvi igénytelenség, amely a vizsgák alkalmával áll bosszút a beletörődőkön. A hibákat ugyanis az a vizsgáztató sem tűri el, aki a kommunikatív jelző mögé bújva negligálja a nyelvi tudatosság fejlesztését, amihez az anyanyelvi tudatosság nyújtana a legmegfelelőbb alapot.

IRODALOM

- Bain, A. (1912): *Neveléstudomány* II. Ford.: Szemere S. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Bárdos Jenő (2002): *Az idegen nyelvi mérés és értékelés elmélete és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Budai László (2013): Merjünk támaszkodni anyanyelvünkre! *Modern Nyelvoktatás* 19/4, 47–56.
- Carroll, J. B. – Sapon, S. M. (1959): *Modern language aptitude test*. New York: Psychological Corporation.
- Krashen, S. D. (1981): *Second language acquisition and second language learning*. Oxford: Pergamon.
- Németh János (szerk., 1975): *Latin nyelvtan a gimnázium számára*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Westcott, B. F. – Hort, F. J. A. (1881): *The New Testament in the Original Greek*. New York: Harper & Brothers.